

En medalj och dess öde

Yvonne Olrog Hedvall

Kungl. Lantbruksakademiens stora guldmedalj delades ut första gången den 28 januari 1815 till viceamiral Otto Henrik Nordenskjöld, som erhöll den för förtjänster inom sommarstallfodring. Medaljen har delats ut 40 gånger (se förteckning).

Kronprins Karl Johan föreslog Karl XIII att inrätta en lantbruksakademi efter franskt mönster. En arbetande akademi som skulle gagna lantbrukets utveckling och värna om lantbrukarnas intressen. I stadgarna ingick även att belöna framgångsrika försök inom någon gren av lantushållningen. Kronprinsen blev akademiens ständige preses och konungen dess beskyddare. Kungen ålade Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien att för lantbruksakademien föreslå en större prismedalj och en mindre jetong.

I »Kongl. Maj:ts nådiga bref till landtbruksakademien, angående en för Akademien utsedde Medaille och Jetton» godkändes förslagen till medalj och jetong. Till Vitterhetsakademien ställdes ansökan och förslag på en prismedalj och jetong för Landtbruksakademien av dåvarande överintendenten Abraham Niclas Edlercrants (Lantbruksakademiens förste direktör och den som uppgjorde första förslaget till inrättandet av en lantbruksakademi) och statsrådet friherre Gudmund Jöran Adlerbeth. I protokollet KVHAA 22 december 1812 justerades brevet till hans majestät konungen, angående prismedalj och jetong för Kungl. Landtbruksakademien. Rikets Kammar-Collegium anmodades att med skyndsamhet ombesörja att »stämpeln» till medaljen och jetongen överlämnades till Landtbruksakademien. Brevet undertecknades å Stockholms slott den 14 januari 1813. Den 28 januari samma år invigde kronprinsen akademien med ett tal på franska, översatt till och uppläst på svenska vid samma tillfälle av hovkanslern Gustaf af Wetterstedt.

I paragraf 11 i stadgarna för »Kgl Svenska Landtbruks-Academien» står att akademien äger

att varje år utsätta pris för förbättringar inom lantbruket. Den 28 januari, Karl dagen, har akademien sin högtidliga sammankomst då prismedaljerna skall utdelas. Akademien instiftades den 28 december 1811 genom »Kongl. Maj:ts kungörelse» och följaktligen bär medaljens åtsida en bild av konung Karl XIII och inte, som man kanske väntat sig, en bild av kronprins Karl Johan, akademiens grundare. Jetongen, däremot, visar Karl Johan på åtsidan. 1822 förändras jetongens utseende och får följande inskrift: CARL XIV JOHAN SV. NORR. G. OCH V. KONUNG. Ett pliktexemplar av medaljer skulle lämnas till Kungl. Myntkabinettet och ett till Riksbankens myntkabinett. Silver var den brukliga metallen för medaljer med anknytning till myntfoten. Guld användes för speciella tillfällen.

Medaljen beskrivs på följande sätt i Vitterhetsakademiens annaler 1812: »Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel: CARL XIII SVERIGES G. OCH W. KONUNG.

Andra sidan: En kvinna med attributer av gudinnan Ceres, nämligen bärande i högra handen en sädesskära och på samma arm en sädeskarve, venstra handen stöder hon mot en plog.

i exerguen: Stiftad den 28 december 1811. Storleken lika med Svenska Academiens stora prismedaljer, som i guld utgöra 26 ducater.»

I *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar praktmynt och belöningsmedaljer av Bror Emil Hildebrand* finner man medaljen med nummer 36 beskriven under avdelningen »akademiens, embetsverks och enskilda samsfunds belöningsmedaljer och minnespenningar rörande Carl XIII». Myntkabinettet äger två exemplar av medaljen i guld och ett exemplar i silver.

I Myntverkets stampbok återfinns medaljen under Stamp Litt. nr 69. Som stampägare står Landtbruksakademien. »Kongl. Landtbruks-Academien stiftad d. 22 dec. 1811. (Sinnebilder)

Bild 1. Kungl. Lantbruksakademiens större prismedalj (1814). Foto ATA.

(skadad)» står det skrivet för hand i originalboken. I den tryckta tabellen som finns på Myntverket är antecknat:

Normalvikt i brons 63 gram
 Normalvikt i silver 68 gram
 Normalvikt i guld 113 gram

Den mäter 51 mm i diameter. Under myntkabinettets exemplar står 52 mm, beroende på att den från början mättes i svenska linier. Den bestod av 17 linier, vilket var svårt att omvandla exakt i mm. Mättet är 15:e storleken, såsom Svenska Akademiens. Stampen är något skadad på framsidan, vilket också Hildebrand påpekar. Det är därför inte möjligt att prägla någon ny medalj, utan att först låta göra en ny stålstamp. Myntverket har deponerat äldre stampar, som in-

te används, i Kungl. Myntkabinettets lokaler på Sandhamnsgatan i Stockholm, men Lantbruksakademiens medaljstamp finns kvar på myntverket i Eskilstuna.

Nedanför bröstbilden av konungen står konstnärens namn, L. Grandel. Grandel har även gjort jetongen.

Lars Grandel föddes i Skara den 29 oktober 1750 som son till magister Laurentius Laurentii Grandel och dennes hustru Catharina Tegnaeus. 1769 lämnade han föräldrahemmet för att skriva in sig vid Uppsala universitet men övergav snart universitetsstaden för att påbörja sina studier vid konstakademien i Stockholm. Grandel var elev till medaljören Gustaf Ljungberger, vilken uppmuntrade honom och vid flera tillfällen belönades han med olika utmärkelser. 1780 erhöi han

Bild 2. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens jetong. Foto Kungl. Biblioteket, Förstorad.

ett resestipendium, som tidigare innehafts av Carl G. Fehrman (kunglig medaljgravör och stilmässigt ansluten till Sergel).

Många medaljkonstnärer under 1700- och 1800-talet studerade utomlands, många var också tvungna att för sin utkomst söka arbete utanför Sverige. Utbildningen ansågs vara särskilt god i Frankrike och Italien. Medaljkonsten hade vid denna tid 300-åriga anor i Sverige men skandinaviska konstnärer ansåg att man borde tillbringa någon tid i Medelhavsländerna, helst i Rom, för att studera den klassiska traditionen. Tidens konstutövare hämtade ofta inspiration från den klassiska stilen och nyklassicismen var den dominerande smakriktningen i Norden.

Grandel reste först till Paris, där han stannade i två år, och fortsatte sedan till Italien, där han höll sig kvar till 1796. I Rom, där han mestadels uppehöll sig, tillbragte han även sex månader i fängelse. Han misstänktes för jakobinism och lär ha hjälpt en fransk soldat. Grandel sympatiserade med radikala tänkesätt men att han skulle varit anhängare av Jakobinklubben är knappast troligt. (Jakobinklubben är uppkallad efter ett jakobinkloster i Frankrike och företrädde i slutet av 1700-talet den yttersta radikalismen.) Arkitekten Sundvall (Carl Fredrik Sundvall 1754–1831 var arkitekt och direktör för Konstakademiens arkitektskola 1824. Han var en av de ivrigaste förespråkarna för den svenska nyklassicismen) skall ha kallat Grandel »en fullständigt

republikansk själ». Misstanken att Grandel skulle ha haft samröre med jakobinerna ledde till att han slutligen utvisades från Italien. Gustav IV Adolf hemkallade honom i oktober 1796. Samma år utnämndes han till professor vid konstakademien, och blev även dess skattmästare. Slutligen blev han akademiens direktör mellan 1816–1828. Samtidigt var han anställd vid Kgl. Myntet och var framstående som medalj- och myntgravör. I den senare egenskapen efterträdde han Carl Gustaf Fehrman. 1813 blev han ledamot av Viterhetsakademien med uppgift att granska medaljförslag. Grandel var även en skicklig tecknare. Han gjorde ofta själv förlageteckningarna till både egna och andra medaljgravörers verk. När det gäller åtsidorna, mestadeles porträtt av kungliga personer, var förlagan nästan alltid ett medaljongporträtt av Sergel. (Johan Tobias Sergel 1740–1814). Grandel har någon gång t. o. m. signerat stampen både med Sergels och sitt eget namn.

Porträttet av Karl XIII på Kungl. Lantbruksakademiens guldmedalj är kopierat efter en Sergelmedalj. Trots inflytande från Sergel har Grandel bevarat en egen personlig stil. Hans skicklighet framträder såväl i stålgravynen som i vaxpousseringarna. Hans begåvning kom inte helt till sin rätt på grund av att han hade svårt för att bli färdig med beställningsarbetena. Uppdragsgivarna tröttnade och många arbeten tillföll istället hans bror Johan Grandel. Lars Grandels

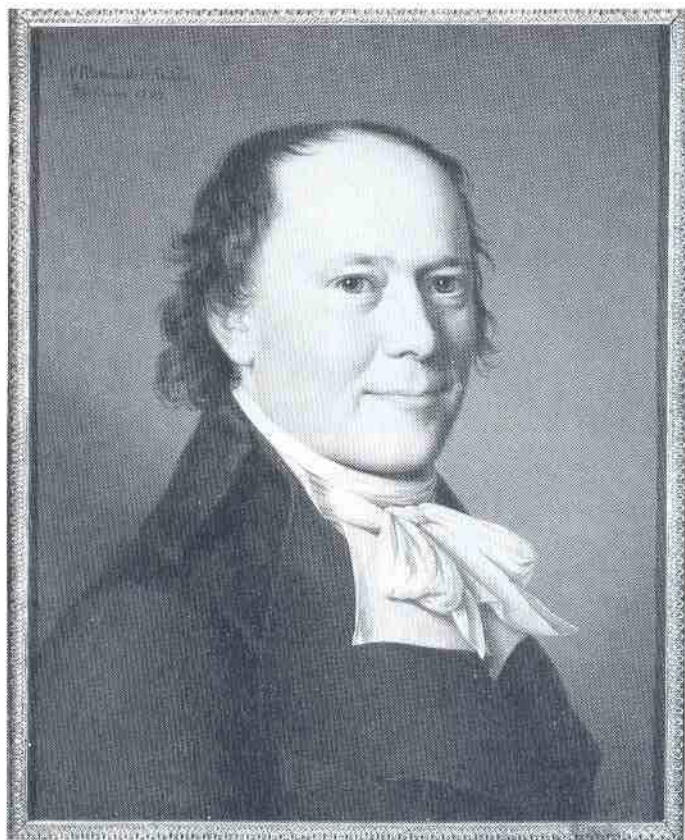

Bild 3. Lars Grandel (1750–1836).
Målning av A. U. Wertmüller 1799,
Konstakademien. Foto SPA.

produktion är därför inte särskilt omfattande. Hans oförmåga att avsluta sina medaljer kan möjligen bero på de skador han fått under fängelsevistelsen i San Angelo i Rom 1794.

Karl XIII ses i profil på medaljens åtsida, med svallande, naturliga lockar som inramar ansiktet. Tidigare porträtt visar honom i peruk, en accessoar som vid 1800-talets början allt oftare utelämnades i klädseln (jfr Wertmüllers båda porträtt av Grandel själv).

Bland minnespenningar till akademier intar Lantbruksakademiens stora guldmedalj en intressant särställning eftersom frånsidan har ett bildmotiv och tillhör medaljer med sinnebilder, vilket redan nämnts i citat från Myntverkets stampbok. Sinnebilden är hämtat från den klassiska gudavärlden. Under 1700- och 1800-talen var det bruk att kungliga medaljer, oftast beställda för ett bestämt ändamål, hade beskyddarens bild på åtsidan och ett motiv från bibeln, histo-

rien eller gudavärlden på frånsidan. Traditionen var då naturligt förankrad i den klassiska europeiska historie- och idévärlden. Det som idag kan tyckas långsökt var för den tidens berörda välkända företeelser och associationerna var självklara. Sädsgudinnan i de flesta kulturer representerar livet på marken. Kompositionen måste utformas så att den är lagom upphöjd och reliefen avpassad till figuren. Grandel har med sin konstnärliga läggning och med sin kännedom om den för tiden typiska nyklassicistiska stilen förenat de egenskaper som är nödvändiga för ett lyckat resultat. En gravör måste kunna förena tekniskt kunnande med ett utpräglat konstnärligt sinne och känsla för vad som harmonierar inom en rund eller oval ram. Anknytningen till den europeiska kulturen med Ceres i medaljens centrum blir en talande symbol för en lantbruksakademi. På medaljens frånsida ses gudinnan i profil stödjande handen mot en ålderdomlig plog. Un-

Bild 4. Lars Grandel (1750–1836). Målning av A. Wertmüller 1782. Nationalmuseum. Foto SPA.

der den andra armen har hon en sädeskärve och i handen en skära (se bild 1), båda konkreta attribut för växtlighetens gudinna och beskyddarinna.

Kvinnofiguren skulle kunna föreställa den grekiska Demeter eller etruskernas Tecum, kanske rentav vår nordiska Freja. Grandel har hämtat inspiration från klassiska Ceresfigurer. Kläddräkten är draperad i veck, löst hängande från midjan, med ena axeln bar, ett slags tunika som man nästan alltid finner de grekiska gudinnorna klädda i. Hon står något lutad, majestätisk men ändå välsignande jordens alstrande av liv. Sädeskärven går tillbaka till bruket i Elevis i Grekland att bevara den sista kärven så länge som möjligt för att garantera nästa års skörd. Kärven formades till en kvinnogestalt och förvarades i templet till nästa skörd. Man ville på så vis försäkra sig om att denna skulle bli så gynnsam som möjligt. Kärven dyrkades och ansågs helig.

Varje sädesstrå hyste ursprungligen en liten daimon dvs en ande. Vi kan jämföra med vårt ord demon som härstammar från grekiskans daimon.

Troligen var det en kvinna, som först kom på tanken att odla säden. Vetets ursprungsland antages vara sydvästra Asien. Det har odlats sedan förhistorisk tid. Cerealiefynd har gjorts på Kreta, i Tessalien och Bulgarien. Det vilda enkorndvetet (*Triticum boeoticum*) är nära besläktat med det odlade enkorndvetet (*Triticum monococcum*). I Sverige har vete odlats sedan yngre stenåldern. Man har inte kunnat belägga vilket sädeslag gudinnan brukar ha som attribut, det bör dock vara vete eller möjligen korn. Brödvete lär ha uppstått redan 5 000 år före Kr. ur vilt emmervete och korn ur enkörn. Med säkerhet vet man att vete och korn odlades hos de gamla grekerna varifrån gudinnan härstammar.

Plögen är också symbol för jordbruket och

Bild 5. Ek, *Quercus robur* L. 1 blommande gren, 2 hånge, 3 honblomma, 4 ollon. Illustrationen är ur Bilder ur Nordens flora av Carl Lindman, Foto Kungl. Biblioteket.

fredens yrken i allmänhet. Symbolerna associerar genast till jordbruk, odling och alstrande av liv. Medaljens frånsida lämpar sig utmärkt som förlaga till ett emblem, även om ett fullständigt sådant skall bestå av bild eller figura, över- eller underskrift, så kallat lemma, och en uttolkning på vers eller prosa, explicatio. Ordet emblem kommer från grekiskans emblematura i betydelsen inlägg, flera delar fogas samman till en helhet. Akademiens emblem uppfyller inte det tredje kravet då en devis saknas. En bild utan text är dock mera ursprunglig. Den kan förstås internationellt och när utanför språkgränserna. Fr. o. m. 1939 ser man medaljens frånsida avbildad på akademiens publikationer.

Skogsbruket som från början ingått i lantbruket intar under 1900-talet en betydande ställning. Det utgör en helt självständig del fr.o.m. 1956 då

Gillas
Oskar

Bild 6. Förslag till uniformskrage för Kongl. Landtbr.-Akademien. 1873.

akademien antar namnet Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.

Emblemet utökas med en ekkvist med ollon på var sida om den nedre kanten. Det nya nam-

net står skrivet från kvist till kvist och omedelbart under: »utvidgad 1956» (se bild 1).

Ekkvistarna ger en smakfull inramning åt gudinnan, hon får en mer framträdande plats som den vilken vakar över äng och skog. Ekkvistarna kompletterar bilden av hennes roll i naturen. Eken har sedan urminnes tider dyrkats i Europa. Ekollon var fordom människoföda och ansågs ge kraft och liv åt människan. Eken representerar också källan som ger vatten vilket är nödvändigt för att liv ska uppstå. Källkulten går tillbaka till stenåldern. Trädet och källan är intimt sammanbundna. Ekollonen symboliserar fruktbarheten. Hos flera av de klassiska författarna förekommer ekollon som föda. Valet av just eken som symbol för skogsbruket återknyter även till gudavärldens förnämste härskare Zeus, hos romarna Jupiter. Eklöven är också jägmästarnas emblem tillsammans med älghornet och lagerkransen.

Zeus kunde visa sig för människorna genom att susa just i den åldriga ekens majestätiska krona. Han är även väderleksguden som sänder blixten och låter regnet bevattna marken så att växterna gror. Ekguden i Dodonas tempel i Grekland bär tillnamnet *ἄϊος* = den våte. Anspelningarna är många, alla strålar samman i en för människorna gemensam kultur, kultur i ordets grundbetydelse nämligen odlandet av jorden. »Eken är helgad åt Zeus och är människornas första och äldsta föda.» Arkeologiska fynd bestyrker uppgifterna om att ekollon används som människoföda. Troligen har förfäderna rostat dem på glöden såsom vi idag rostar kastanjer. Senare skulle sädesodlingen konkurrera ut ollonfödan. Nu kommer sädesgudinnans betydelse in, »Ceres uppfann säden då man förut hade ätit ollon» säger Plinius.

Eken var bland de första ädla lövträden som invandrade i Norden, den skandinaviska halvön hängde då ihop med de danska öarna. Man talar om en ekperiod i Europa. Eken omtalas även i Havamal, där ollonen blandades i sömndrycken av Grimhild. Ekkulten var mycket utbredd i Europa och trädet har bevarat sin särställning genom tiderna.

Ek (*Quercus robur* L.) karakteriseras på följande sätt i Lindmans, Bilder ur Nordens flora »Eken är vårt starkaste och stoltaste träd. Med skäl kallas den trädets konung. Den är en symbol för den oböjliga kraft, som gäckar stormens

raseri.» En ek kan bli 50 m hög och nå en stamdiameter på ca 2 m samt bli mycket gammal, 1000 år lär inte vara ovanligt. Ekfrukten, ollonet, är vår floras största nötfrukt. Eklöven och ekollonen samt veteaxen går igen i förslaget till Lantbruksakademiens uniformskrage. Uniformen fastställdes genom Kungl. Maj:t 1873. (Se bild 6.)

Grandel hade säkert godkänt utsmyckningen av medaljens fränsida med ekkvistar med tanke på ekens betydelse i europeisk tradition.

Den 28 januari 1938 skedde den senaste utdelningen av akademiens stora prismedalj i guld. Den tilldelades då doktor Anders Elofson »som ett erkännande av hans synnerligen förtjänstfulla och framgångsrika verksamhet på beteskulturens område, varigenom det svenska jordbrukets utveckling i hög grad befordrats».

När stampen blev skadad är ovisst. Det är obekant hur stor medaljens upplaga var. Akademien äger inte något exemplar av guldmedaljen. Fränsidan av medaljen lever kvar som akademiens emblem. Det vore önskvärt att akademien skaffade ett exemplar av medaljen helst i guld, men åtminstone i silver.

Kronologisk förteckning över de personer som tilldelats akademiens stora prismedalj i guld

Utdrag ur H. Juhlin Dannfelt, Kungl. Lantbruksakademien 1813–1912. Stockholm 1913.

- 1815 Nordenskjöld, O. H., viceamiral. För sommarstallfodring
- 1816 Hyckert, Anders Joh:son, v. talman. Stor guldmedalj eller 100 rdr b:ko för vattenaf-tappning
- 1816 Hammarsköld, C. R., ryttmästare, St. Skaftvik. Stor guldmedalj eller 100 rdr b:ko för sjösänkning
- 1816 Littmark, J., bergmästare, Valsta. För ängsvattning
- 1817 Lindbergsson, Aug., stadsläkare. för af-handling
- 1817 Virgin, Arvid, konteramiral. För mossod-ling
- 1818 Aschan, J. L., d:r, bergsråd. Stor guldme-dalj eller 100 rdr b:ko för dikning
- 1818 Bergendahl, Joh., komminister. Stor guld-medalj eller 100 rdr b:ko för dikning

- 1818 Stedt, C. F., brukspatron, Hellinge. Stor guldmedalj eller 100 rdr b:ko för dikning
- 1827 Foyn, engelsk generalkonsul. För Akademien visade tjänster
- 1827 Stenhammar, professorsänka. För af afl. mannen lämnad läkarevård å Experimentalfältet
- 1829 Terneaux. För uppfinning af en linbråka
- 1832 Michaelsson, S., grosshandlare. För tillverkning af enbärsbrännvin
- 1833 Montgomery, Gust., öfverstelöjtn. För potatisodling af frö
- 1834 af Ström, J., hofjägmästare. För ekplantering å k. Djurgården
- 1835 Rothlieb, J. A., Eksebo. För ekplantering
- 1838 Anckarswärd, C. H., generaladjutant. För sädesmagasin
- 1840 Norlin, C. P., juvelerare, Malmö. För betsockerberedning
- 1840 Lundeqvist, J. W., bokhandlare. För handbok i jordbruket
- 1841 Welin, P. G., kammarråd. För nitiskt arbete som förvaltare i Akademien och ombud å Experimentalfältet
- 1861 Arrhenius, Joh., professor. För Handbok i svenska jordbruket
- 1868 Munktell, Th., För förtjänster om lokomobilers användning vid det svenska jordbruket
- 1870 Löfvenskjöld, Ch. Em., För förtjänster om den svenska lantbyggnadskonsten
- 1880 Juhlin Dannfelt, C., intendent. Som uttryck för Akademiens erkänsla för anordnandet af akademiens hemslöjdställning
- 1891 Abrahamson, August, godsegare. För främjande af slöjdundervisningen
- 1896 Flach, S., kapten. För nitisk och framgångsrik verksamhet för nötboskapsafvelns förbättring.
- 1909 Fraenckel, Moritz. För hans visade stora nit och offervillighet för jordbrukets främjande
- 1913 von Feilitzen, Melcher, överdir.
- 1913 Atterberg, Albert, fil. dr
- 1913 Odelberg, Theodor, statsråd
- 1913 Broman, Johan Fredrik, sekreterare i Jämtlands hushållningssällskap
- 1913 Hennings, Rudolf Teodor, dir.
- 1919 Insulander, Ivar, dir.
- 1919 Juhlin Dannfelt, Herman, professor
- 1919 Hellström, Paul, dr
- 1924 Hansson, Nils, professor
- 1925 Nilsson, Nils Hjalmar, professor
- 1928 Kleen, Nils Rikardsson, godsägare
- 1929 Nilsson-Ehle, Nils, professor
- 1938 Elofson, Anders